

**ХМЕЛЬНИЦЬКА ОБЛАСНА РАДА
ХМЕЛЬНИЦЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ УПРАВЛІННЯ ТА ПРАВА**

ВИЧАЛКІВСЬКА Юлія Сергіївна

УДК 351.9:351.86:355.02](477)

**МЕХАНІЗМИ ДЕМОКРАТИЧНОГО ЦИВІЛЬНОГО КОНТРОЛЮ
НАД СЕКТОРОМ БЕЗПЕКИ І ОБОРОНИ УКРАЇНИ**

25.00.05 – державне управління у сфері державної безпеки
та охорони громадського порядку

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата наук з державного управління

ХМЕЛЬНИЦЬКИЙ – 2018

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Хмельницькому університеті управління та права.

Науковий керівник – доктор наук з державного управління, професор
СІЦІНСЬКИЙ Анатолій Станіславович,
Хмельницький університет управління та права,
завідувач науково-дослідної частини.

Офіційні опоненти: доктор наук з державного управління, доцент
АНДРІЄНКО Микола Васильович,
Український науково-дослідний інститут цивільного
захисту, начальник науково-дослідного центру заходів
цивільного захисту;

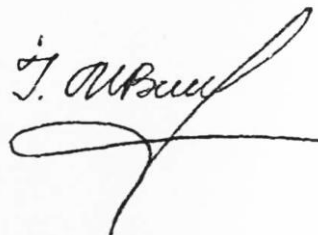
кандидат наук з державного управління
ТВЕРДОХЛІБ Олександр Степанович,
Національна академія державного управління при
Президентові України, доцент кафедри інформаційної
політики та цифрових технологій.

Захист відбудеться *3 липня 2018 року о 15 годині* на засіданні спеціалізованої вченої ради К 70.895.01 Хмельницького університету управління та права за адресою: 29000, м. Хмельницький, вул. Героїв Майдану, 8.

Із дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Хмельницького університету управління та права (29000, м. Хмельницький, вул. Героїв Майдану, 38).

Автореферат розісланий *30 травня 2018 року*.

**Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради**

І.В.Шевчук

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Україна сьогодні перебуває у суспільно-політичній кризі, яка зумовлена, у тому числі, й недовірою громадян до всіх інститутів державної влади. Передумовою виникнення кризи стала зневіра у законності та справедливості, які мали би забезпечувати органи державної влади, насамперед через сектор безпеки і оборони (СБіО). Відсутність дієвого контролю інститутів громадянського суспільства за діяльністю органів державної влади фактично унеможливило здійснення демократичного цивільного контролю над СБіО. Проте в історії розвитку громадянського суспільства новий етап відкрила Революція Гідності, яка продемонструвала вплив громадськості на суспільно-політичні перетворення і стала імпульсом для оновлення та реформування влади.

У відповідь на збройну агресію з боку Російської Федерації Україна розпочала вживати комплексних заходів щодо проведення реформування системи державного та військового управління, оскільки вдале реформування сектору безпеки і оборони держави на основі принципів і стандартів ЄС та НАТО означатиме підвищення рівня безпеки для громадян, підвищення обороноздатності держави та відновлення територіальної цілісності України. Саме в умовах зовнішньої агресії сучасна система демократичного цивільного контролю над СБіО має стати наріжним каменем успішної стратегії демократизації держави, її трансформаційних перетворень, розвитку безпекової й оборонної сфери як важливої складової гарантування державного суверенітету і забезпечення національної безпеки України.

Тому дуже важливо задіяти весь науково-експертний потенціал для розвитку механізмів демократичного цивільного контролю над СБіО України саме зараз, на етапі глибокої посттоталітарної трансформації політичної влади і соціальних інститутів та суспільно-політичних, соціально-економічних, політико-правових, державно-управлінських та оборонних реформ. Ці перетворення необхідні для реалізації національних інтересів у контексті розвитку України як демократичної, соціальної, правової держави та спроможності сил і засобів СБіО протистояти викликам і загрозам.

Ще одним аргументом на користь актуальності дослідження є те, що побудована за 26 років незалежності система демократичного цивільного контролю над СБіО України виявилася не готовою ефективно захищати права і свободи людини, які визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю, через: спотворення системи державного та військового управління; надмірну цензуру в засобах масової інформації; приховування та маніпулювання суспільними проблемами в інтересах окремих державних службовців, політиків; політизацію силових структур (залучення їх до політичної боротьби); корупцію тощо.

Стратегічні підходи до процесу реформування СБіО України закладено в Стратегії національної безпеки України, яка затверджена Указом Президента України від 26 травня 2015 р. № 287/2015 й спрямована на якісне вдосконалення системи демократичного цивільного контролю над органами СБіО, зокрема посилення парламентського контролю в цій сфері.

Актуальність комплексного дослідження механізмів демократичного цивільного контролю в контексті реформування СБіО України зумовлена введенням у дію рішення Ради національної безпеки і оборони України від 06 вересня 2015 р. “Про Воєнну доктрину України”, затвердженої Указом Президента України від 24 вересня 2015 р. № 555/2015, де виходячи із засад внутрішньої і зовнішньої політики, з урахуванням характеру актуальних загроз національній безпеці, основними завданнями воєнної політики України найближчим часом і в середньостроковій перспективі є вдосконалення системи демократичного цивільного контролю над СБіО держави відповідно до стандартів ЄС та НАТО.

Крім того, Україна має міжнародні зобов'язання у сфері демократичного цивільного контролю за діяльністю СБіО в рамках членства та співробітництва з ООН, ОБСЄ, НАТО, ЄС, Радою Європи, у яких визначено основні принципи побудови системи контролю за службами СБіО.

Базисом для дослідження стали напрацювання таких зарубіжних науковців, як: Х.Борн, К.Епперт, К.Кинцельбах, І.Коул, С.Ланн, І.Лей, Ф.Флурі, С.Хантінгтон, які запропонували демократичну систему цивільного контролю за сектором безпеки.

У процесі дослідження використовувалися роботи українських і зарубіжних учених, у яких було визначено основоположні засади контролю у сфері державного управління, зокрема: В.Б.Авер'янова, О.Ф.Андрійко, Г.В.Атаманчука, В.Д.Бакуменка, Ю.П.Битяка, В.М.Гаращука, І.Л.Гасюка, Н.І.Глазунової, Г.В.Дмитренка, І.В.Ілієва, В.К.Колпакова, Ю.В.Кочеткова, В.М.Манохіна, О.М.Музичука, І.І.Мусієнка, С.П.Мосова, В.А.Мандрагелі, Н.Р.Нижник, О.Ю.Оболенського, М.С.Осічука, В.М.Рижих, С.Г.Стеценко, Ю.П.Сурміна, О.І.Сушинського, М.Є.Черкеса, В.Є.Чиркіна, В.С.Шестака та ін.

Аналізу теоретичних і прикладних аспектів функціонування системи демократичного цивільного контролю над сектором безпеки і оборони та регулюванням цивільно-військових відносин присвячені дослідження М.В.Андрієнка, Т.В.Балакірева, О.Ф.Белова, О.С.Бодрука, Т.В.Бондар, В.П.Горбуліна, О.І.Гриненка, А.С.Гриценка, М.М.Денежкіна, О.А.Долгого, О.О.Котлянець, О.В.Мельник, О.М.Омельчука, Г.М.Перепелиці, Л.В.Полякова, О.Ф.Сальнікової, Г.П.Ситника, А.С.Сіцінського, М.В.Сіцінської, М.В.Сунгуровського, М.П.Требіна, О.С.Твердохліба, І.А.Храбана, Н.В.Черемісіна, В.М.Яблонського та ін.

Водночас дослідження, у яких із позицій системного підходу розглядаються механізми демократичного цивільного контролю над СБіО України, практично відсутні.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. В основу дисертації покладено результати досліджень і розробок, що отримані автором за безпосередньої участі в науково-дослідній роботі Хмельницького університету управління та права на тему “Управлінські та правові засади забезпечення сталого розвитку України як європейської держави” (ДР № 0108U008927), де роль автора полягала в дослідженні питання громадського контролю над сектором безпеки і оборони України.

Крім того, в основу дисертації покладено результати досліджень, отриманих дисертантом за безпосередньої участі в науково-дослідній роботі Національного університету Державної податкової служби України за темою “Розробка методики визначення рівня корупції в органах доходів і зборів та практичних заходів з попередження, виявлення і припинення корупційних порушень з урахуванням світового досвіду” (ДР № 0115U005630), де автором було визначено й науково обґрунтовано напрями та шляхи вдосконалення механізмів демократичного цивільного контролю над сектором безпеки і оборони України.

Мета і завдання дослідження. *Мета* дослідження полягає в науково-теоретичному обґрунтуванні механізмів демократичного цивільного контролю над сектором безпеки і оборони України та розробленні науково-практичних рекомендацій органам державної влади щодо подальшого розвитку демократичного цивільного контролю над сектором безпеки і оборони в системі державного та військового управління на основі усталених принципів, апробованих у країнах Європейського Союзу та відповідно до стандартів НАТО.

Для досягнення мети було поставлено такі *завдання*:

- провести системний аналіз наукових праць вітчизняних і зарубіжних дослідників щодо сутності державного контролю, завдань і механізмів здійснення демократичного цивільного контролю над сектором безпеки і оборони України в галузі науки “Державне управління”;
- визначити та охарактеризувати механізми демократичного цивільного контролю над сектором безпеки і оборони України;
- провести аналіз нормативно-правового забезпечення механізмів демократичного цивільного контролю над сектором безпеки і оборони України;
- дослідити сучасний стан і виявити проблемні питання щодо вжиття заходів із забезпечення демократичного цивільного контролю над сектором безпеки і оборони України в умовах його реформування;
- проаналізувати зарубіжний досвід організації та здійснення демократичного цивільного контролю над сектором безпеки і оборони в контексті можливості його використання в Україні;
- запропонувати пріоритетні напрями та визначити шляхи вдосконалення механізмів демократичного цивільного контролю над сектором безпеки і оборони України.

Об’єкт дослідження – цивільно-військові відносини, що складаються в процесі вироблення та реалізації державної політики у сфері національної безпеки і оборони України.

Предмет дослідження – механізми демократичного цивільного контролю над сектором безпеки і оборони України.

Методи дослідження. Теоретичною та методологічною основою дисертаційного дослідження слугувала сучасна теорія державного управління та загальна теорія національної безпеки, міжнародно-правові акти з організації й здійснення демократичного цивільного контролю над СБіО, законодавчі та

нормативно-правові акти України – Конституція та закони України, акти Президента України, Кабінету Міністрів України, центральних органів виконавчої влади, а також наукові праці вітчизняних і зарубіжних учених із питань розвитку механізмів демократичного цивільного контролю над СБіО.

Для досягнення мети дослідження та вирішення поставлених завдань було використано комплекс загальнонаукових методів, що дало змогу систематизувати емпіричну інформацію, проаналізувати сучасний стан демократичного цивільного контролю над СБіО. У процесі підготовки дисертації використано низку наукових методів, зокрема: метод загальнонаукового аналізу, який був застосований з метою аналізу наукових джерел, державних і міжнародних документів, що регламентують організацію й здійснення демократичного цивільного контролю над СБіО України; метод співвіднесення і зіставлення, за допомогою якого було визначено трактування прав та обов'язків окремих суб'єктів контролюючої діяльності над СБіО з позиції їх спрямованості в наукових категоріях; метод системного аналізу, який дав змогу визначити ефективність демократичного цивільного контролю над СБіО в аспекті практичної реалізації; метод порівняльно-правового аналізу, за допомогою якого було вивчено зарубіжний досвід щодо правового регулювання організації та здійснення демократичного цивільного контролю над СБіО з урахуванням перспектив європейської та євроатлантичної інтеграції; метод екстраполяції та прогнозування, який використаний з метою формулювання рекомендацій і пропозицій органам державної влади України щодо вдосконалення механізмів демократичного цивільного контролю над СБіО України; метод узагальнення, який дав можливість обґрунтувати залучення інститутів громадянського суспільства до вироблення та реалізації політики національної безпеки.

Наукова новизна отриманих результатів полягає в тому, що дисертаційна робота є комплексним дослідженням механізмів демократичного цивільного контролю над сектором безпеки і оборони України, у якому виявлено проблеми організації та здійснення демократичного цивільного контролю над сектором безпеки і оборони для їх подальшого розв'язання шляхом удосконалення механізмів у цій сфері, а також розроблення науково-практичних рекомендацій органам державного та військового управління щодо підвищення дієвості демократичного цивільного контролю над сектором безпеки і оборони України, що в сукупності вирішують нагальне завдання державної політики у сфері національної безпеки і оборони, визначене стратегічними документами у цій сфері. У дисертаційному дослідженні:

уперше:

– обґрунтовано концептуальні засади уніфікації системи правил організації та реалізації механізмів демократичного цивільного контролю над сектором безпеки і оборони України, які спрямовані на системно-правове, організаційне, координаційне, інформаційне врегулювання діяльності органів державного та військового управління, що передбачає вироблення правових норм регулювання цивільно-військових відносин у процесі формування та реалізації державної політики у сфері національної безпеки і оборони України,

проведення комплексних заходів щодо чіткого розмежування функцій і повноважень органів управління, удосконалення механізму співпраці й обміну інформацією між ними, посилення парламентського контролю, адаптації національного законодавства до законодавства Європейського Союзу із урахування відповідних стандартів ЄС та НАТО;

удосконалено:

– систему принципів демократичного цивільного контролю над сектором безпеки і оборони, що базується на верховенстві права, чіткому розмежуванні функцій і повноважень політичного керівництва над органами сектору безпеки і оборони, професійного державного та військового управління, взаємодії і відповідальності органів державної влади та сектору безпеки і оборони, судовий захист суб'єктів цивільного контролю, інформування громадськості про стан справ у цьому секторі та про їхню діяльність, деполітизації та деідеологізації контролю її доповненням принципами об'єктивності контролю, дієвості контролю, гласності, систематичності та регулярності, відкритості й послідовності політики у сфері національної безпеки і оборони України, невідворотності покарання за вчинення злочинів проти основ національної безпеки і оборони України;

– спеціальний механізм демократичного цивільного контролю над сектором безпеки і оборони України, який, на відміну від існуючого, передбачає: по-перше, посилення безпекового аспекту в особливий період як механізм реалізації в умовах зовнішньої агресії, де владні управлінські (адміністративні) функції організації оперативно-розшукової діяльності втілюються через комплекс ужитих відповідно до Конституції і законів України, міжнародних зобов'язань, правових, організаційних, інформаційних заходів і засобів з боку спеціальних служб України (розвідувальних і контррозвідувальних), оперативних підрозділів, а також підрозділів дізнання та досудового слідства з метою недопущення порушень конституційних прав і свобод людини та громадянина в цей період; по-друге, посилення важелів впливу профільних комітетів Верховної Ради України з питань безпекової та оборонної політики, зокрема таких комітетів, як: з питань національної безпеки і оборони, з питань бюджету та з питань запобігання і протидії корупції щодо вдосконалення контролю за використанням бюджетних коштів на розвиток сектору безпеки і оборони, організації парламентського контролю за діяльністю спеціальних служб, закритий характер функціонування яких потребує запровадження відповідних механізмів спостереження та прийняття оперативних управлінських рішень;

– структурні елементи системи забезпечення національної безпеки щодо організації та здійснення демократичного цивільного контролю над сектором безпеки і оборони, зокрема визначено механізми демократичного цивільного контролю над цією сферою та обґрунтовано, що найважливішими для цієї сфери є організаційний, політичний, правовий, інформаційний та спеціальний механізми, а також з'ясовано їх роль у системі державного та військового управління в цій сфері;

набули подальшого розвитку:

– систематизація підходів і поглядів щодо місця та ролі демократичного цивільного контролю над сектором безпеки і оборони України у сфері державного та військового управління, зокрема обґрунтовано, що розвиток механізмів демократичного цивільного контролю є одним з основних напрямів реформування системи забезпечення національної безпеки і оборони України відповідно до стандартів ЄС та НАТО;

– підходи до реалізації механізмів демократичного цивільного контролю над сектором безпеки і оборони України в умовах зовнішньої агресії, що спрямовані на вирішення проблемних питань у сфері цивільно-військових відносин безконфліктними шляхами їх урегулювання, а саме: суспільно-політичний (комплекс соціальних, інформаційних та профілактичних заходів, спрямованих на забезпечення комунікацій представників сектору безпеки і оборони із суспільством; здійснення інформування українського суспільства про діяльність сектору безпеки і оборони); державно-правовий (застосування нових нормативно-правових механізмів із метою виконання міжнародних зобов'язань щодо демократичного цивільного контролю над сектором безпеки і оборони в рамках членства та співробітництва з ООН, ОБСЄ, Радою Європи, НАТО та ЄС); адміністративний (організаційне й організаційно-правове забезпечення, створення бази даних про цивільно-військові відносини у суспільстві в умовах зовнішньої агресії на базі Урядового контактного центру національної системи комунікації влади з громадськістю); контрольно-наглядовий (виключення можливостей або захист від можливостей неефективного розподілу повноважень і відповідальності між гілками влади – виняткові повноваження Президента України з питань контролю над сектором безпеки і оборони не збалансовані з обмеженими повноваженнями Верховної Ради України);

– пріоритетні напрями вдосконалення механізмів демократичного цивільного контролю над сектором безпеки і оборони України, зокрема запропоновано такі напрями: реформування державного та військового управління у сфері демократичного цивільного контролю над сектором безпеки і оборони; удосконалення законодавчого та нормативно-правового забезпечення організації та здійснення демократичного цивільного контролю над сектором безпеки і оборони; розвиток демократичних цивільно-військових відносин у суспільстві.

Практичне значення отриманих результатів полягає в тому, що теоретичні та методичні положення дисертаційної роботи доведено до рівня конкретних прикладних розробок щодо підвищення дієвості механізмів демократичного цивільного контролю над СБіО України. Основні положення, висновки та рекомендації дисертаційного дослідження було використано:

– Національним університетом Державної податкової служби України в частині аналізу європейського досвіду та досвіду інших країн щодо системи демократичного цивільного контролю над сектором безпеки і оборони, Науково-дослідним центром з проблем оподаткування під час обґрунтування теоретичних положень з урегулювання питань організації і здійснення

контролю за діяльністю органів державної фіскальної служби України (акт про впровадження від 30 грудня 2015 р. № 45);

– Національним агенством України з питань державної служби в практичній діяльності Центру адаптації державної служби до стандартів Європейського Союзу в процесі розробки практичних матеріалів до тематичних короткострокових семінарів з підвищення кваліфікації державних службовців і посадових осіб місцевого самоврядування з питань адаптації законодавства України до стандартів ЄС, зокрема до рекомендації Парламентської Асамблеї Ради Європи № 1402 (1999) “Контроль над внутрішніми службами безпеки в країнах – членах Ради Європи” № 1713 (2005) “Про демократичний нагляд за положенням у сфері безпеки в країнах – членах”, а також розроблені дисертантом пропозиції з питань удосконалення нормативно-правової бази щодо посилення демократичного цивільного контролю над сектором безпеки і оборони України за принципами, які впроваджено в державах – членах НАТО (акт про впровадження від 12 грудня 2017 р. № 10/94-7);

– Інститутом законодавства Верховної Ради України під час законотворчої діяльності, зокрема пропозиції щодо необхідності розроблення та прийняття комплексного законодавчого акта, у якому були б враховані всі колізії сучасного правового регулювання організації та здійснення демократичного цивільного контролю над сектором безпеки і оборони України (відсутність законодавчого визначення поняття “сектор безпеки і оборони” як об’єкта цього контролю; недосконалість основного законодавчого акта, який регламентує демократичний цивільний контроль над Воєнною організацією і правоохоронними органами держави, а саме Закон України “Про демократичний цивільний контроль над Воєнною організацією і правоохоронними органами держави”) у контексті вимог Стратегії національної безпеки України та Концепції розвитку сектору безпеки і оборони України (довідка про впровадження від 15 лютого 2018 р. № 22/0/80-1-15);

– Воєнно-дипломатичною академією імені Євгенія Березняка, зокрема впроваджено у змістовну частину занять з навчальної дисципліни “Геостратегічний аналіз та національна безпека держави” (тема № 2 “Система забезпечення національної безпеки держави”), яка викладається на четвертій кафедрі Воєнно-дипломатичної академії імені Євгенія Березняка (акт про впровадження від 10 квітня 2018 р. № 222/ВА/327).

Особистий внесок здобувача. Основні теоретичні положення та розробки в межах дослідження, зокрема ті, що характеризують його наукову новизну і практичне значення результатів, отримані автором особисто. У дисертації не використовувались ідеї та розробки А.С.Сіцінського, з яким було підготовлено одну статтю, у якій внесок автора полягає в розробленні науково-теоретичних підходів до вдосконалення механізмів демократичного цивільного контролю над сектором безпеки і оборони в системі забезпечення національної безпеки України [7].

Апробація результатів дисертації. Основні теоретичні та практичні положення й результати дослідження оприлюднені автором на науково-практичних конференціях, зокрема: “Стратегічні напрями соціально-

економічного розвитку держави в умовах глобалізації” (Хмельницький, 2017); Актуальні проблеми юридичної науки “Шістнадцяті осінні юридичні читання” (Хмельницький, 2017); “Національна безпека України: актуальні проблеми правового забезпечення” (Дніпро, 2017); “Формування ефективних механізмів державного управління та менеджменту в умовах сучасної економіки: теорія і практика” (Запоріжжя, 2017); “Європейська інтеграція в контексті світових глобалізаційних процесів” (Одеса, 2017); “Проблеми розвитку публічного управління в Україні” (Львів, 2018).

Публікації. За темою дисертації опубліковано 13 наукових праць, із них шість статей – у наукових фахових виданнях України з державного управління, одну статтю – у зарубіжному виданні, шість тез – у матеріалах науково-практичних конференцій.

Структура та обсяг дисертації. Дисертаційна робота складається з анотації, вступу, трьох розділів зі списком використаних джерел до кожного, висновків та додатків. Повний обсяг дисертації становить 256 сторінок, із них 194 – основного тексту. Робота містить два рисунки в основному тексті та п’ять додатків. Список використаних джерел налічує 124 найменування.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми, зв’язок дисертаційної роботи з науковими програмами й темами, визначено мету, завдання, об’єкт, предмет і методи дослідження, розкрито наукову новизну, практичне значення отриманих результатів, сформульовано особистий внесок здобувача, наведено дані щодо апробації результатів дослідження, структури та обсягу дисертації.

У **першому розділі** – *“Теоретичні основи дослідження механізмів демократичного цивільного контролю над сектором безпеки і оборони України”* – розкрито сутність державного контролю, поняття системи демократичного цивільного контролю над СБіО України, охарактеризовано механізми демократичного цивільного контролю в цій сфері та їх формування.

У розділі зазначається, що на підставі аналізу категорій “система державного контролю”, “система цивільного контролю”, “система державного контролю у сфері управління”, “контроль у сфері державного управління” запропоновано визначення поняття “система демократичного цивільного контролю над сектором безпеки і оборони України” як організаційно-правова система управління забезпеченням формування наглядових (спостережних), соціальних, інформаційних та профілактичних заходів, що проводяться органами державного та військового управління, інститутами громадянського суспільства відповідно до Конституції і законів України з метою неухильного дотримання законності, відкритості в діяльності сектору безпеки і оборони.

Установлено, що в Україні відбувається постійна модернізація механізмів контролю у сфері державного управління, формується нова система демократичного цивільного контролю за дотриманням вимог законодавства, що регулюють діяльність СБіО. Ця система є частиною всієї системи державного контролю, але має свої особливості у формуванні та функціонуванні, що

витребувані сучасним змістом контрольної діяльності в безпековій сфері та органами державної влади, що її здійснюють. Тому, в умовах розвитку демократії, у процесі проведення першочергових реформ, насамперед у сфері державного управління та національної безпеки, виникає об'єктивна потреба в удосконаленні механізмів демократичного цивільного контролю над СБіО України.

Розглянуто та охарактеризовано організаційний, політичний, правовий, інформаційний та спеціальний механізми демократичного цивільного контролю над СБіО України. Зокрема, організаційний механізм – це система, яка передбачає застосування певних інструментів, методів, засобів, важелів та вжиття наглядово-спостережних заходів. Цей механізм спрямований на розвиток демократичного цивільного контролю над сектором безпеки і оборони. Політичний механізм – комплекс політичних заходів – спрямований на створення сприятливих внутрішньо-, зовнішньополітичних умов для виконання міжнародних зобов'язань у сфері демократичного цивільного контролю за діяльністю органів сектору безпеки і оборони в рамках членства та співробітництва з ООН, ОБСЄ, Радою Європи, НАТО та ЄС. Правовий механізм – система формування правової бази – передбачає прийняття законодавчих і нормативно-правових актів, уповноваженими на це суб'єктами нормотворення у визначеній законодавством формі та за встановленою законодавством процедурою. Цей механізм спрямований на забезпечення відкритості й прозорості державного та військового управління з необхідною умовою побудови демократичної правової держави і є запорукою ефективності демократичного цивільного контролю над сектором безпеки і оборони. Інформаційний механізм – комплекс різноманітних заходів інформаційного характеру – спрямований на постійний та стабільний розвиток механізмів демократичного цивільного контролю над сектором безпеки і оборони. Спеціальний механізм – це комплекс передбачених законодавством України та відомчими нормативно-правовими актами військових (правоохоронних) заходів, що становлять державну таємницю та згідно із законами України містять особливості й обмеження у здійсненні демократичного цивільного контролю над сектором безпеки і оборони.

Виявлено негативні чинники, які можуть суттєво вплинути на процес проведення першочергових реформ у безпековій сфері, зокрема щодо формування механізмів демократичного цивільного контролю над СБіО України. Це безкомпромісна боротьба різних олігархічних груп бізнес-інтересів і тиску політичних партій, об'єднань та груп; недосконалість і суперечливість чинного законодавства у сфері національної безпеки і оборони; постійна трансформація урядових коаліцій, що призводить до періодичних загострень внутрішньополітичної ситуації в державі; заполітизованість зацікавлених суспільних груп; незадовільний стан складових СБіО держави; відсутність системи демократичного цивільного контролю над СБіО України; відсутність взаємодії органів публічної влади та інститутів громадянського суспільства на засадах демократичного громадсько-публічного врегулювання; відсутність позитивних змін для громадських організацій; корупція тощо.

Отже, пошуку відповідей на вказані та інші актуальні питання сприятимуть наукові дослідження діяльності держави та суспільства у сфері національної безпеки з погляду подальшого розвитку механізмів демократичного цивільного контролю над СБіО України в контексті реформування державного та військового управління.

У **другому розділі** – *“Сучасний стан організації та здійснення демократичного цивільного контролю над сектором безпеки і оборони України і досвід зарубіжних країн”* – проведено аналіз законодавчого та нормативно-правового забезпечення демократичного цивільного контролю над СБіО України, виявлено сучасні проблеми у цій сфері та проаналізовано зарубіжний досвід функціонування механізмів демократичного цивільного контролю над СБіО.

Зазначено, що Конституція України та низка законів України, зокрема “Про демократичний цивільний контроль над Воєнною організацією і правоохоронними органами держави”, “Про основи національної безпеки України”, “Про комітети Верховної Ради України”, а також низка законів про суб’єктів СБіО, усі статусні закони (причому не тільки ті, що стосуються суб’єктів сектору безпеки і оборони) містять норми щодо демократичного цивільного контролю. Проведений аналіз законодавчих та нормативно-правових актів, які визначають правовий статус СБіО, регулюють їх службову діяльність, свідчить, що цей наявний нормативно-правовий фундамент забезпечує чітку вертикаль відносин між вищими органами державної влади та СБіО, але перелік суб’єктів контролю за їх діяльністю є неповними.

Установлено, що вимоги до організації діяльності силових структур, здійснення демократичного цивільного контролю за їх діяльністю сформульовані як політичні стандарти низки світових і регіональних організацій, таких як ООН, ОБСЄ, НАТО, ЄС, Рада Європи.

Узагальнення досвіду зарубіжних країн указує на загальні для всіх демократій базові принципи встановлення місця та ролі силових структур у демократичному суспільстві. Так, СБіО мають підпорядковуватись утвореному демократичним шляхом легітимному політичному керівництву країни, верховенству закону, діяти в рамках Конституції, бути політично нейтральними, не мати доступу до будь-якої іншої фінансової підтримки, крім державного бюджету, обов’язково контролюватися парламентом, політичним керівництвом країни, судовою системою та інституціями громадянського суспільства в цілому.

Проаналізовано досвід законодавчого регулювання питань парламентського контролю за розвідувальними та спеціальними службами нормативно-правових баз таких європейських країн зі сталою демократією, як Німеччина, Румунія, Польща, Франція, Угорщина, Норвегія, які пережили схожі трансформації перехідного періоду в минулому. Узагальнення зарубіжного досвіду організації контролю за діяльністю спецслужб дає підстави запропонувати нові шляхи розвитку демократичного цивільного контролю за спецслужбами України.

У **третьому розділі** – *“Удосконалення механізмів демократичного цивільного контролю над сектором безпеки і оборони України”* –

запропоновано основні напрями та визначено шляхи вдосконалення механізмів демократичного цивільного контролю над СБіО України, розроблено й обґрунтовано науково-практичний підхід, застосування якого сприятиме залученню інститутів громадянського суспільства до розвитку цих механізмів.

У процесі дослідження автором запропоновано основні напрями вдосконалення механізмів демократичного цивільного контролю над СБіО України.

Зокрема, перший напрям передбачає реформування державного та військового управління у сфері демократичного цивільного контролю над СБіО. Сутність зазначеного напрямку полягає в необхідності реформування державного та військового управління у сфері демократичного цивільного контролю над СБіО, для ефективної реалізації завдань політики національної безпеки та підвищення довіри громадян до силових структур держави шляхом: удосконалення системи забезпечення національної безпеки України; реформування СБіО, який би задовольняв потребу сучасного українського суспільства, відповідав вимогам сьогодення щодо ймовірних викликів і загроз національним інтересам України у безпековій та оборонній сфері; створення оптимальних цивільно-військових відносин у суспільстві відповідно до стандартів держав – членів ЄС та НАТО; забезпечення розвитку механізмів президентського і парламентського контролю над СБіО: удосконалення структури й уточнення функцій суб'єктів системи демократичного цивільного контролю; відокремлення функцій політичного й адміністративного управління СБіО від суто державного та військового управління їхньою діяльністю; збільшення відкритості й прозорості діяльності СБіО; створення ефективної системи запобігання та протидії корупції у сфері витрат видатків на безпеку і оборону тощо.

Другий напрям передбачає вдосконалення законодавчого та нормативно-правового забезпечення організації та здійснення демократичного цивільного контролю над СБіО, зокрема: імплементувати прийнятий у розвинених демократіях дворівневий спосіб законодавчого забезпечення у сфері національної безпеки: на рівні закону про національну безпеку, де слід визначити базові поняття, принципи і державно-правовий механізм забезпечення національної безпеки і оборони та на підзаконному рівні – у національних стратегіях, концепціях, які мають затверджуватися указами Президента України; внести зміни до Закону України “Про основи національної безпеки України” щодо вдосконалення понятійно-категоріального апарату; внести зміни до Закону України “Про демократичний цивільний контроль над Воєнною організацією і правоохоронними органами держави”, якими слід скоригувати визначення базових понять і усунути ототожнення демократичного цивільного контролю з адміністративним; передбачити розподіл окремих повноважень гілок влади у сфері контролю таким чином, щоб уникнути надмірної концентрації впливу на СБіО однієї з них (системні передумови неефективного розподілу повноважень і відповідальності між гілками влади – виняткові повноваження Президента України з питань контролю над СБіО не збалансовані з обмеженими повноваженнями Верховної Ради України);

передбачити право політичних партій здійснення ними демократичного цивільного контролю над СБіО (важелі демократичного цивільного контролю над СБіО України політичні партії можуть мати лише у разі, коли вони представлені у відповідних органах державного управління, тому демократичний цивільний контроль з боку опозиційних партій є обмеженим і неможливим) тощо.

Третій напрям передбачає розвиток демократичних цивільно-військових відносини у суспільстві шляхом: приведення у відповідність із стандартами держав – членів ЄС співвідношення цивільного та військового персоналу в органах СБіО; збільшення цивільної компоненти в органах СБіО; залучення інститутів громадянського суспільства до вироблення та реалізації політики національної безпеки, а також до оцінки її ефективності; розроблення довгострокових програм розвитку цивільно-військових відносин відповідно до потреб і можливостей держави; забезпечення правового та соціального захисту військовослужбовців і членів їхніх сімей; застосування принципу відповідальності цивільних за рівень ефективності силових структур за визначення функцій і завдань СБіО, створення нормативно-правової бази забезпечення їх діяльності, визначення їх структури та чисельності; відновлення позитивного іміджу військових і правоохоронців; удосконалення системи зв'язків органів сектору безпеки і оборони з громадськістю; упровадження європейських норм і стандартів у систему цивільно-військових відносин тощо.

Визначено шляхи вдосконалення організаційного, політичного, правового, інформаційного та спеціального механізмів демократичного цивільного контролю над СБіО України.

Для делегування інститутам громадянського суспільства окремих повноважень щодо вжиття заходів у сфері здійснення демократичного цивільного контролю над СБіО пропонується: розширити сферу застосування конкурсних процедур фінансової підтримки інститутів громадянського суспільства за рахунок бюджетних коштів; передбачити обов'язкове програмно-цільове планування видатків для державної фінансової підтримки інститутів громадянського суспільства під час складання проектів державного бюджету; забезпечити державний моніторинг та оцінку проектів і заходів, що здійснюються інститутами громадянського суспільства за рахунок бюджетних коштів; забезпечити рівні можливості для інститутів громадянського суспільства та державних установ щодо забезпечення соціальних гарантій військовослужбовців та членів їхніх сімей за рахунок бюджетних коштів; розширити доступ інститутів громадянського суспільства до участі в державних закупівлях у сфері безпеки і оборони; розробити та вжити комплекс інформаційно-просвітницьких заходів щодо механізмів участі громадськості у формуванні та реалізації політики національної безпеки тощо.

ВИСНОВКИ

У дисертаційній роботі здійснено теоретичне узагальнення та вирішено актуальне завдання щодо науково-теоретичного обґрунтування механізмів демократичного цивільного контролю над СБіО, проаналізовано їх сучасний стан та розроблено науково-практичні рекомендації органам державного та військового управління щодо підвищення дієвості демократичного цивільного контролю над СБіО України. Результати дослідження свідчать про досягнення мети та вирішення поставлених завдань і дають можливість зробити такі висновки.

1. На підставі системного аналізу наукових праць вітчизняних і зарубіжних дослідників щодо сутності, завдань і механізмів здійснення демократичного цивільного контролю над сектором безпеки і оборони України в галузі науки “Державне управління” виявлено, що розвиток демократичного цивільного контролю є одним із стратегічних пріоритетів державної політики у сфері національної безпеки і оборони України. Дослідники консолідовані в тому, що стратегічним завданням національної безпеки України в цій сфері є вдосконалення механізмів демократичного цивільного контролю над сектором безпеки і оборони. Отже, система демократичного цивільного контролю над сектором безпеки і оборони України – це організаційно-правова система управління забезпеченням формування наглядових (спостережних), соціальних, інформаційних та профілактичних заходів, що проводяться органами державного та військового управління, інститутами громадянського суспільства відповідно до Конституції і законів України з метою неухильного дотримання законності, відкритості в діяльності сектору безпеки і оборони.

2. Визначено та охарактеризовано механізми демократичного цивільного контролю над сектором безпеки і оборони України, зокрема організаційний, політичний, правовий, інформаційний та спеціальний механізми.

Організаційний механізм демократичного цивільного контролю над сектором безпеки і оборони – це механізм управління (контролю) над силовими структурами держави з боку народу як через державні інститути, так і через свої неформальні незалежні об’єднання, який спрямований на те, щоб стан і застосування сектору безпеки і оборони відповідали насамперед потребам та інтересам суспільства.

Політичний механізм демократичного цивільного контролю над сектором безпеки і оборони є політичним стандартом Європи та вимогою НАТО щодо членства в цій організації.

Правовий механізм демократичного цивільного контролю над сектором безпеки і оборони закладає основи подальшого законодавчого врегулювання демократичного цивільного контролю в Україні. Також, урахувавши євроінтеграційні спрямування України, важливого значення набуває потреба наближення національного законодавства до стандартів ЄС і НАТО. Відповідне завдання впливає з прийнятих політичних рішень та правових актів України.

Інформаційний механізм демократичного цивільного контролю над сектором безпеки і оборони закладає основи для діалогу органів безпеки і

оборони держави із представниками громадянського суспільства для підвищення рівня довіри громадян до органів влади та силових структур держави.

Спеціальний механізм демократичного цивільного контролю над сектором безпеки і оборони містить особливості й обмеження у здійсненні демократичного цивільного контролю над сектором безпеки і оборони. Найбільш закритими для демократичного цивільного контролю є питання діяльності спецслужб, до яких належать структури, які для виконання покладених на них завдань застосовують спеціальні таємні методи і засоби.

3. Проведений аналіз нормативно-правового забезпечення механізмів демократичного цивільного контролю над сектором безпеки і оборони України засвідчив, що вже на рівні Конституції України та базових законодавчих актів у сфері демократичного цивільного контролю закладені системні передумови неефективного розподілу повноважень і відповідальності між гілками влади – виняткові повноваження Президента України з питань контролю над сектором безпеки і оборони не збалансовані з обмеженими повноваженнями Верховної Ради України. Відсутність чіткого законодавчо закріпленого визначення поняття “сектор безпеки і оборони” ускладнює формування як загальних вимог до їх діяльності, так і єдиної узгодженої системи демократичного цивільного контролю над цим сектором.

4. Досліджено сучасний стан і виявлено проблемні питання щодо вжиття заходів із забезпечення демократичного цивільного контролю над сектором безпеки і оборони України в умовах його реформування та зазначено, що в умовах зовнішньої агресії перед нашою державою постало складне завдання реформування сектору безпеки і оборони. Одним з основних напрямів його реформування є розвиток механізмів демократичного цивільного контролю над сектором безпеки і оборони.

З'ясовано, що відсутність сталих засад демократичного цивільного контролю за діяльністю силових відомств створює умови для їх політизації, порушення прав і свобод громадян, корупції, перешкоджає розвитку демократії. Без організації дієвого демократичного цивільного контролю над сектором безпеки і оборони побудова демократичної правової держави практично неможлива. Тому розвиток механізмів демократичного цивільного контролю над сектором безпеки і оборони – це запобігання перетворенню України на державу з ознаками тоталітаризму та сприяння розвитку демократичних процесів у силових структурах держави, що дало б змогу знизити конфліктність у сфері цивільно-військових відносин і підвищити рівень довіри громадян України до сектору безпеки і оборони.

Виявлено проблемні питання щодо заходів із забезпечення демократичного цивільного контролю над сектором безпеки і оборони України в умовах його реформування, зокрема: низький рівень суспільної активності та неадекватна відповідальність як посадовців, так і громадських організацій та пересічних громадян за стан справ у секторі безпеки і оборони України; системна політизація сектору безпеки і оборони; наявність так званих партійно-комсомольських кадрів в органах сектору безпеки і оборони, які здійснюють

діяльність застарілими (радянськими) методами управління; падіння авторитету і рівня довіри до органів сектору безпеки і оборони України з боку громадян; бюрократизація й невідповідність вимогам часу стандартів і критеріїв оцінки об'єктів контролю органів сектору безпеки і оборони України, їх функціональної діяльності; недостатня відкритість та прозорість для демократичного цивільного контролю багатьох аспектів внутрішньої життєдіяльності органів сектору безпеки і оборони, зокрема щодо кадрової політики, створення кадрового резерву, розв'язання проблем соціально-правового захисту співробітників; декларативність нормативно-правових актів, відсутність чіткого закріплення і дотримання процедур здійснення демократичного цивільного контролю над сектором безпеки і оборони, насамперед парламентського і громадського; невизначеність особливостей здійснення демократичного цивільного контролю за діяльністю органів сектору безпеки і оборони в умовах особливого періоду; обмеження у здійсненні демократичного цивільного контролю над сектором безпеки і оборони в разі введення надзвичайного і воєнного стану; низька ефективність організації діяльності силових міністерств, нераціональна система органів виконавчої влади на центральному рівні та неефективна організація системи влади на регіональному рівні; проблема запобігання корупції тощо.

5. Проаналізовано зарубіжний досвід організації та здійснення демократичного цивільного контролю над сектором безпеки і оборони в контексті можливості його адаптації до українських реалій, який свідчить, що європейська та євроатлантична модель безпеки і оборони незалежно від самого способу виконання службових завдань і функцій держави є демократизованою силовою структурою сучасного типу, пристосованою до режиму стійкої демократії в державі.

З'ясовано, що європейська та євроатлантична система демократичного цивільного контролю над сектором безпеки і оборони поєднує в собі практично всі елементи громадського, політичного і міжнародного контролю, що існує в абсолютній більшості демократичних країн, але пріоритет надається власним традиціям, історичному досвіду та вимогам національного законодавства, тобто єдиних, запроваджених та прийнятих у міжнародній практиці методів і стандартів організації діяльності та контролю за сектором безпеки і оборони цих країн не існує, однак у більшості країн розвиненої демократії практикується дотримання міжнародно-правових норм формування безпекової та оборонної політики на основі демократичного цивільного контролю.

Проаналізовано досвід європейських країн, таких як ФРН, Польща, Франція, Румунія, Угорщина, Норвегія щодо законодавчого регулювання питань парламентського контролю за розвідувальними та спеціальними службами, які пережили трансформації перехідного періоду в минулому. Досліджено приклади відповідних законодавчих актів цих країн, у яких зазначено, що парламентський контроль за розвідувальними та спеціальними службами – це неодмінна умова демократії.

6. Запропоновано пріоритетні напрями та визначено шляхи вдосконалення механізмів демократичного цивільного контролю над сектором

безпеки і оборони України. Зокрема, пріоритетні напрями передбачають: реформування державного та військового управління у сфері демократичного цивільного контролю над сектором безпеки і оборони; удосконалення законодавчого та нормативно-правового забезпечення організації та здійснення демократичного цивільного контролю над сектором безпеки і оборони; розвиток демократичних цивільно-військових відносин у суспільстві.

Визначено шляхи вдосконалення організаційного, політичного, правового, інформаційного та спеціального механізмів демократичного цивільного контролю над сектором безпеки і оборони.

Удосконалення організаційного механізму передбачає розвиток демократичного цивільного контролю над сектором безпеки і оборони шляхом: реформування системи забезпечення національної безпеки України; розвитку міжнародного співробітництва у безпековій та оборонній сфері; удосконалення системи державного та військового управління в умовах розвитку сектору безпеки і оборони України; розширення повноважень і посилення важелів впливу профільних комітетів Верховної Ради України, які компетентні у сфері національної безпеки; долучення Верховної Ради України до процесу прийняття управлінських рішень щодо персонального складу керівництва сектору безпеки і оборони; забезпечення взаємодії із інституціями громадянського суспільства в напрямі вироблення та реалізації політики національної безпеки держави тощо.

Удосконалення політичного механізму передбачає виконання міжнародних зобов'язань у сфері демократичного цивільного контролю за діяльністю органів сектору безпеки і оборони в рамках членства та співробітництва з ООН, ОБСЄ, Радою Європи, НАТО та ЄС шляхом: забезпечення політичної підтримки України з боку Європейського Союзу, Сполучених Штатів Америки та інших провідних країн світу; залучення до активного співробітництва впливових міжнародних організацій, у тому числі ООН, ОБСЄ, Ради Європи; розробки та імплементації міжнародних проектів та програм, що спрямовані на забезпечення здійснення демократичного цивільного контролю над сектором безпеки і оборони та сформульовані як політичні стандарти низки світових і регіональних організацій, таких як ООН, ОБСЄ, НАТО, ЄС, Рада Європи; створення сприятливого зовнішньополітичного іміджу України тощо.

Удосконалення правового механізму передбачає законодавче та нормативно-правове забезпечення принципів демократичного цивільного контролю над сектором безпеки і оборони шляхом: імплементації основних принципів побудови системи демократичного цивільного контролю над сектором безпеки і оборони, які визначені рекомендаціями ПАРЄ 1402, ПАРЄ 1713; дотримання загальновизнаних норм і принципів демократичного цивільного контролю над сектором безпеки і оборони; наближення національного законодавства до стандартів ЄС і НАТО тощо.

Удосконалення інформаційного механізму передбачає постійний діалог органів державного та військового управління із представниками громадянського суспільства шляхом: налагодження систематичного

інформування громадськості про діяльність сектору безпеки і оборони, а також про оборонну політику держави, проблеми, що виникають у цій сфері, та шляхи їх розв'язання, за якими досягається нормальне функціонування та гармонійний розвиток сектору безпеки і оборони; забезпечення комунікацій представників сектору безпеки і оборони із суспільством через його законно обраних представників або інших представників громадянського суспільства; здійснення інформування українського суспільства про діяльність сектору безпеки і оборони шляхом консультування з громадськістю на засіданнях громадських рад при цих органах тощо.

Удосконалення спеціального механізму передбачає особливості й обмеження у здійсненні демократичного цивільного контролю над сектором безпеки і оборони шляхом: дотримання установленого законодавством України режиму доступу до інформації, яка віднесена до державної таємниці; організації парламентського контролю за діяльністю спеціальних служб (розвідувальних, контррозвідувальних), закритий характер функціонування яких потребує запровадження відповідних механізмів спостереження та прийняття рішень, зокрема створення комітету або підкомітету Верховної Ради України для контролю за спеціальними (розвідувальними) службами з необхідними контрольними повноваженнями; удосконалення сфери громадського контролю над спецслужбами України, зокрема створення громадських консультативних рад тощо.

7. Наукові результати дисертаційного дослідження дають підстави запропонувати практичні рекомендації органам державної влади, які є суб'єктами демократичного цивільного контролю над сектором безпеки і оборони України, зокрема:

- Адміністрації Президента України розробити проект положення про Уповноваженого Президента України з питань контролю над сектором безпеки і оборони, що забезпечить здійснення Президентом України конституційних повноважень щодо дотримання прав громадян і законодавства України, дотримання балансу ефективності силових структур держави та демократизації, виконання Україною міжнародних зобов'язань щодо демократичного цивільного контролю;

- Раді національної безпеки і оборони України розробити план заміщення вищого керівного складу силових структур цивільними політичними діячами та державними службовцями, які мають відповідні знання та досвід у сфері національної безпеки і оборони;

- Верховній Раді України запровадити регулярні (тричі на рік) відкриті парламентські слухання з питань діяльності сектору безпеки і оборони України;

- Міністерству освіти і науки України запровадити в навчальний процес ЗВО дисципліну “Цивільно-військові відносини”;

- Національному агентству України з питань державної служби створити відповідний кадровий резерв для заміщення відповідних посад. До цього резерву необхідно ввести державних службовців, які набули досвіду вирішення питань у безпековій та оборонній сфері в Адміністрації Президента

України, апараті Верховної Ради України, Кабінеті Міністрів України, РНБО України та інших державних органах.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Праці, які відображають основні наукові результати дисертації

1. Вичалківська Ю. С. Удосконалення механізмів парламентського контролю над сектором безпеки і оборони України. Держ. упр.: удосконалення та розвиток. Київ, 2015. № 10. URL: <http://www.dy.nauka.com.ua/index.php?n=10&y=2015>.

2. Вичалківська Ю. С. Залучення інституцій громадянського суспільства до здійснення ефективного громадського контролю за діяльністю складових сектору безпеки і оборони України. Інвестиції: практика та досвід. Київ, 2017. № 23. С. 132–138.

3. Вичалківська Ю. С. Організаційно-правові механізми здійснення президентського контролю над сектором безпеки і оборони України. Інвестиції: практика та досвід. Київ, 2017. № 24. С. 131–137.

4. Вичалківська Ю. С. Організаційно-правове регулювання демократичного цивільного контролю над сектором безпеки і оборони України. Інвестиції: практика та досвід. Київ, 2018. № 1. С. 116–121.

5. Вичалківська Ю. С. Зобов'язання України щодо встановлення демократичного цивільного контролю над силовими та спеціальними структурами держави. Інвестиції: практика та досвід. Київ, 2018. № 2. С. 112–118.

6. Vychalkivska Yu. International legal foundations for implementation of civil control in the public administration system. The USA Journal of Applied Sciences: Nauchny magazine [New York, USA; Stuttgart, Germany]. 2017. № 4. pp. 18–21.

7. Сіцінський А. С., Вичалківська Ю. С. Деякі питання удосконалення механізмів демократичного цивільного контролю над сектором безпеки і оборони України. Інвестиції: практика та досвід. Київ, 2018. № 6. С. 33–36. Авт.: с. 34–35.

Праці, які додатково відображають наукові результати дисертації

8. Вичалківська Ю. С. Актуальні питання вдосконалення системи демократичного цивільного контролю над сектором безпеки і оборони України. Стратегічні напрями соціально-економічного розвитку держави в умовах глобалізації: збірник тез III Міжнародної наук.-практ. конф. (Хмельницький, 22–23 верес. 2017 р.) / за заг. ред. д.е.н., проф. В. П. Синчака. Хмельницький: ХУУП, 2017. С. 37–38.

9. Вичалківська Ю. С. Міжнародні зобов'язання України у сфері здійснення демократичного цивільного контролю над органами сектору безпеки і оборони. Актуальні проблеми юридичної науки: зб. тез міжнар. наук. конф. “Шістнадцяті осінні юридичні читання” (Хмельницький, 20–21 жовт. 2017 р.). Хмельницький: Хмельниц. ун-т. упр. та права, 2017. Ч. 2. С. 190–192.

10. Вичалківська Ю. С. Сучасні проблеми демократичного цивільного контролю в контексті реформування системи забезпечення національної

безпеки та сектору безпеки і оборони України. Національна безпека України: актуальні проблеми правового забезпечення: матеріали Всеукр. наук.-практ. круглого столу (Дніпро, 27 жовт. 2017 р.). Дніпро: Літограф, 2017. С. 174–176.

11. Вичалківська Ю. С. Роль громадянського суспільства в здійсненні демократичного цивільного контролю за діяльністю сектору безпеки і оборони України. Формування ефективних механізмів державного управління та менеджменту в умовах сучасної економіки: теорія і практика: матеріали V міжнар. наук.-практ. конф. 24 листоп. 2017 р. / за ред. В. М. Огаренка, О. В. Покатаєвої та ін. Запоріжжя: КПУ, 2017. С. 62–63.

12. Вичалківська Ю. С. Довіра – як чинник дієвості демократичного цивільного контролю над сектором безпеки і оборони України. Європейська інтеграція в контексті світових глобалізаційних процесів: матеріали VI щоріч. наук.-практ. конф. (Одеса, 15 груд. 2017 р.) / за заг. ред. М. М. Їжі, В. М. Кривцової. Одеса: ОРІДУ НАДУ, 2017. С. 152–154.

13. Вичалківська Ю. С. Стан наукової розробки та тенденції розвитку категорії “демократичний цивільний контроль над сектором безпеки і оборони” в галузі публічного управління: матеріали наук.-практ. конф. за міжнар. участю (Львів, 12 квіт. 2018 р.) / за наук. ред. чл.-кор. НАН України В. С. Загорського, доц. А. В. Ліпенцова. Львів: ЛРІДУ НАДУ, 2018. С. 123–126.

АНОТАЦІЯ

Вичалківська Ю. С. Механізми демократичного цивільного контролю над сектором безпеки і оборони України. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата наук з державного управління за спеціальністю 25.00.05 – державне управління у сфері державної безпеки та охорони громадського порядку. – Хмельницький університет управління та права, Хмельницький, 2018.

У дисертаційному дослідженні здійснено теоретичне обґрунтування механізмів демократичного цивільного контролю над сектором безпеки і оборони України, у якому виявлено проблеми організації та здійснення демократичного цивільного контролю над сектором безпеки і оборони для їх подальшого розв’язання шляхом удосконалення механізмів у цій сфері.

Визначено та охарактеризовано механізми демократичного цивільного контролю над сектором безпеки і оборони України, зокрема організаційний, політичний, правовий, інформаційний та спеціальний механізми.

Запропоновано пріоритетні напрями та визначено шляхи вдосконалення механізмів демократичного цивільного контролю над сектором безпеки і оборони України.

Ключові слова: державне управління, демократичний цивільний контроль, механізми демократичного цивільного контролю, сектор безпеки і оборони, національна безпека, політика забезпечення національної безпеки.

ANNOTATION

Vychalkivska Yu. S. Mechanisms of democratic civil control over Ukraine's defense and security sector. – Qualifying scientific work as a manuscript.

Thesis for obtaining the candidate of sciences degree in public administration, speciality 25.00.05 – public administration in the field of state security and protection of public order. – Khmelnytskyi university of management and law, Khmelnytskyi, 2018.

In this dissertation paper, we have provided theoretical substantiation for mechanisms of democratic civil control over the defense and security sector of Ukraine which reveals problems in organization and implementation of democratic civil control over the defense and security sector for the sake of solving the said problems by way of further improvement of the mechanisms in this field.

We have defined and characterized the mechanisms of democratic civil control over the defense and security sector of Ukraine, in particular, the organizational, political, legal, informational and special mechanisms.

We have examined the present-day condition and revealed issues of concern regarding implementation of measures in ensuring democratic civil control over the defense and security sector of Ukraine in the circumstances of its reformation, and pointed out that under conditions of an external aggression, our state is facing a complicated task in reformation of its defense and security sector. One of the main directions for its reformation is the development of mechanisms of civil control over the defense and security sector.

Foreign experience in organization and implementation of democratic civil control over the defense and security sector has been analyzed in terms of opportunities for its application in Ukraine.

Top priority directions are suggested, and ways are determined for improvement of mechanisms of democratic civil control over the defense and security sector of Ukraine. In particular, top priority directions envisage as follows: reformation of public and military administration in the field of democratic civil control over the defense and security sector; improved legislative and regulatory support for organization and implementation of democratic civil control over the defense and security sector; development of democratic civil-military relationships in the society.

The ways for improvement of the organizational, political, legal, informational and special mechanisms of the democratic civil control over the defense and security sector have been determined.

Practical recommendations are suggested for public authorities which appear as subjects of democratic civil control over the defense and security sector of Ukraine.

Key words: public administration, democratic civil control, mechanisms of democratic civil control, defense and security sector, national security, the policy for ensuring national security.

Підп. до друку 29.05.2018. Формат 60×84 1/16.
Папір офсетний. Друк різнографічний. Ум. друк. арк. 1,16.
Наклад 100 прим. Зам. № 36.

Віддруковано у Хмельницькому університеті управління та права.
29000, м. Хмельницький, вул. Героїв Майдану, 8
Тел.: (382)71-75-91 www.univer.km.ua

Свідоцтво Державного комітету інформаційної політики,
Телебачення та радіомовлення України про внесення суб'єкта видавничої
Справи до Державного реєстру видавців,
виготівників і розповсюджувачів видавничої продукції
Серія ДК № 2105 від 21.02.2005.